

BANKING: BACK TO BASICS

De organisatie heeft een fijne titel voor het symposium gekozen: “never waste a good crisis”. Als ex-bankier kan ik u zeggen dat deze tegeltjes-wijsheid mij niet meer kan bekoren. In mijn 30-jarige carrière heb ik nog nooit zo onder vuur gelegen als de afgelopen jaren. In maart 2011 heb ik een blog geschreven waarin ik volkswroede waarmee bankiers te maken hebben, vergeleek met de tijd van raadspensionaris de Witt. Als het volk zich tegen je keert, berg je dan maar. Redelijkheid is het eerste slachtoffer.

Zeg ik nu dat de bankiers geen schuld dragen voor de Europese crisis? Nee, dat niet. In de komende 15 minuten zal ik zeker het boetekleed aantrekken, maar wil ook een lans breken voor het grote belang van een goed functionerend bankwezen. En *en passant* hoop ik dat ik u kan overtuigen dat bankiers niet allemaal over een kam mogen worden geschoren, hoe verleidelijk dat ook is.

Ik studeerde eind jaren zeventig af en stond voor de keuze, solliciteren in het bedrijfsleven of bij de overheid. Dat was destijds geen eenvoudige keuze. Het bedrijfsleven was op een haar na dood. Kiezen voor het bedrijfsleven was een grote gok, een ongewisse carrière. En als je dan uit een ambtenarengezin komt, dan lijkt de veilige keuze snel gemaakt.

Maar gelukkig voor mij waren er ook nog de banken. Hoewel we het toen nog niet hadden over ‘too big to fail’ waren de banken toen ook al een beschermde diersoort. Zij boden ‘het beste van twee werelden’: grote zekerheid en redelijk inkomen.

Ergens in de jaren tachtig is het misgegaan. Onder invloed van het 'Thatcherisme' en 'Reaganisme' zorgden drie kabinetten Lubbers voor een enorme opleving van de marktsector. Een goed voorbeeld was de start van de Postbank in 1986. De ambtenaren van de Rijkspostspaarbank kregen de status van bankmedewerker.

Ik heb de banken zien veranderen, sterker nog, als medewerker van de AMRO bank heb ik aan die ommezwaai meegewerkt en ervan geprofiteerd. Waren banken begin jaren tachtig exclusief aan het werk voor consumenten en bedrijven, in de jaren negentig werden banken steeds meer *elkaars* klant wat tot gevolg had dat de bankbalansen steeds omvangrijker werden en uiteindelijk vele malen groter werden dan het BNP van het land waar zij gevestigd waren. Deze handel voor eigen rekening, in het jargon 'proprietary trading' werd steeds belangrijker. De dealingrooms van de banken werden groter en groter.

Voor mij is de enorme groei van de interbancaire kredietmarkten een van de dieper liggende oorzaken van de huidige problemen. Niet alleen werden banken hierdoor veel nauwer met elkaar verbonden, de funding via de interbancaire markt is bijna per definitie kortlopend en dus vluchtig. Banken spreken in hun onderlinge handel dan ook niet over 'klanten', maar over 'tegenpartijen'. Er is geen langdurige relatie, logisch, banken zijn immers elkaars concurrenten.

Het faillissement van Lehman in 2008 was om die reden zo cruciaal. Banken vertrouwden elkaar niet meer en de interbancaire markt verdween en daarmee de funding van de banken. En banken komen pas echt in de problemen als de liquiditeit opdroogt.

Natuurlijk wisten banken dit en gingen om die reden op zoek naar echte funding en vonden dat in het spaargeld van consumenten en bedrijven. En daarmee zijn we aangekomen bij de tweede oorzaak van de bankencrisis, het mixen van het privé-belang van de bank met dat van haar klanten. Dat is een ernstige zaak en is ontstaan door het verdwijnen van de Amerikaanse Glass-Steagall wetgeving in 1999 onder Clinton. Die wet, die een strikte scheiding eiste van *Investment banks* en *Commercial/retail banks* was in 1933 niet voor niets tot stand gekomen.

In de VS kwamen *Investment banks* en *Commercial/retail banks* onder één bestuur te hangen met als gevolg dat producten, 'bedacht' binnen de *Investment bank*, langzaam doorsijpelden naar de portefeuilles van de klanten van de bank. En hier moet u dan denken aan echte en nep-hypotheekportefeuilles, die verpakt als Triple A obligaties hun weg vonden naar de klanten. Dat waren vaak Europese banken en pensioenfondsen.

Maar hoe zat het dan in Europa? Wij kenden dat onderscheid niet. Europese banken zijn 'universal banks'. Dat wil zeggen, alle bancaire activiteiten konden worden ontplooid. En dat ging heel lang goed. Binnen de Raden van Bestuur was sprake van een tere 'balance of power' tussen de verschillende onderdelen.

Dat veranderde toen de ‘angelsaksische’ cultuur als gevolg van internationalisering, met name acquisities in de VS, de Europese Boardrooms binnendrong. Banken gingen zichzelf steeds meer zien als ‘reële economie’, als aanjagers van groei, als ‘echte’ 100% commerciële bedrijven met aandeelhouders, in plaats van een ‘dienende’ sector die voor de smeerolie in de economie moet zorgen. En men ‘vergat’ gemakshalve dat de afrekencultuur in de VS, plat gezegd ontslag en faillissement, in Europa veel minder aanwezig was. De gevolgen waren duidelijk. De overheid, beter gezegd, de belastingbetaler, moest inspringen.

Deze ‘angelsaksische’ bedrijfscultuur veroverde niet alleen de ‘boardrooms’, maar spijtig genoeg ook de toezichthouders.

Want hoe terecht het ook is om de beschuldigende vinger te wijzen naar de bankiers, inclusief het soms perverse beloningsbeleid, banken staan niet voor niets onder zeer scherp toezicht. En daar is veel misgegaan.

Toezichthouders hebben de *leverage* van banken teveel laten oplopen. Toen ik begon bij de AMRO Bank was een gewenste solvabiliteit van 20% niet ongewoon. In 2008 waren we op 3% aangekomen. En eigen vermogen werd steeds minder echt eigen vermogen. Bij de ondergang van Fortis werd pijnlijk duidelijk dat allerlei instrumenten met fancy namen tot het eigen vermogen werden gerekend (houd u vast: Floating Rate Equity-linked Subordinated Hybrid). Tot het ‘puntje bij het paaltje kwam’ en het allemaal vreemd vermogen bleek.

En toezichhouders vonden het maar al te fijn dat de banken steeds groter werden; het verhoogde hun status in de wereld.

En dat geldt ook voor De Nederlandsche Bank. Toen duidelijk werd dat Fortis niet zelfstandig zou overleven, riep DNB de ING Groep te hulp, om een paar weken later volledig overdonderd te worden door het aanvragen van noodsteun van ING zelf: men had het niet gezien.

En DNB heeft later een overname van Fortis door het Franse BNP Paribas geblokkeerd. Men wilde het toezicht op ABN AMRO niet kwijt.

En nog in 2009 noemde Boele Staal van de NVB het ‘kabouterpraat’ als suggesties werden gedaan om de banken kleiner te maken.

Maar ook aan de actiefzijde van de bankbalans hebben toezichhouders vreemde capriolen gemaakt. Leningen aan Griekenland of Italië waren volgens de toezichthouder zo goudgerand dat er geen eigen vermogen tegenover aangehouden hoefde te worden. En omdat banken grote behoefte hadden aan debiteuren, want het grote exportoverschot van Nederland slaat altijd neer in een bankbalans en *moet* dus worden uitgezet, was de keuze voor de hogere rentes in de periferie snel gemaakt.

Natuurlijk, de bank maakte de keuze en moet zeker op de blaren zitten, maar het pleit de toezichthouder niet vrij.

En daarmee werd de bankencrisis gekoppeld aan de landencrisis en ontstond een 'perfect storm'. Er is een 'dubbele feedbackloop' tussen de bankencrisis en de landencrisis.

Als de kredietwaardigheid van landen daalt, dan worden de banken geraakt

- (1) omdat ze nu eenmaal veel schuld van overheden aanhouden en
- (2) de impliciete garanties van overheden minder waard worden

En als de kredietwaardigheid van banken daalt, dan worden overheden geraakt

- (1) afname groei en dus minder belasting inkomsten en
- (2) overheden moeten reddingsacties ondernemen

We hebben dit de afgelopen jaren aan de lijve mogen meemaken. Het heeft het voortbestaan van de euro en zelfs de EU op het spel gezet.

In Engeland moest RBS en Northern Rock gered worden, in Nederland Fortis/ABN AMRO en ING. In België ging Dexia *de facto* failliet, In Duitsland lag Commerzbank aan het infuus, in Frankrijk was grote twijfel over Société Générale.

Over het Griekse bankwezen praat ik maar niet, maar ook de Italiaanse en Spaanse banken konden alleen een echte bankrun ontlopen, omdat de ECB meer dan 1 miljard euro aan driejarig geld, ongekend lang, ter beschikking stelde.

Het bleef echter kwakkelen, we kregen Toppen, Belangrijke Toppen en de Top der Toppen, maar de politiek bleef besluiteloos. In de zuidelijke landen trad geen *bankrun*, maar een *bankjog* op. Voortdurend werd er geld getransfereerd van Zuid naar Noord, waarbij niet alleen de gegoedheid een rol speelde, maar ook fiscale aspecten boven kwam drijven. De huizenprijzen in Londen gaan door het dak. Dit kwam tot uiting in wat men “target2” saldi noemt.

De rentes op Italiaans en Spaans schuld papier bleven angstvallig hoog. Te hoog, want landen als de Verenigde Staten en Verenigd Koninkrijk kennen óók grote overheidstekorten en schulden, maar hebben aanzienlijk lagere rentevoeten.

Er moest dus wat gebeuren.

Door een aantal economen werd al in 4^e kwartaal van 2011 gezegd, ik zei het destijds tijdens een aflevering van *Pauw & Witteman*, dat de financiële markten op oorlogspad waren en alleen tot rust konden komen als de “big bazooka” ingezet zou worden.

Financiële markten, hedge funds, de banken maar ook particuliere beleggers, zoeken altijd de zwakste schakel. Het is een soort darwinisme in al zijn gruwelijkheid. Ik merk dat politici daar niet altijd goed mee kunnen omgaan. Men zoekt naar een collectief geweten: vergeet het maar, die is er niet.

In juli van dit jaar was de maat vol voor ECB-president Draghi en werd de 'big bazooka' gelanceerd. Hij zei "de ECB zal doen wat nodig is om de euro te redden en geloof me, dat zal genoeg zijn". De Bazooka is tot nu toe niet gebruikt; het simpel melden was voldoende. De lange rentes in de Zuidelijke landen zijn zeer fors gedaald. De acute paniek ebde weg.

Het volgende beslissende besluit viel vorige week, op een top die door journalisten 'relaxed' werd genoemd. De eerste stap in de richting van een 'banking-unie', een Single Supervisory Mechanism, is genomen. Zoals u weet noemen de Europese bestuurders alles een 'mechanism', het zijn geen marketeers, helaas.

Maar onderschat de eerste stap niet. Door het toezicht op de grootste banken Europees te maken, in Nederland de ABN AMRO, RABO, ING en SNS, dragen we nu echt 'soevereiniteit' over, ook al protesteert niemand, zelfs de PVV niet.

En de volgende stappen zullen ook genomen gaan worden.

In lijn met de Engelse bankencommissie Vickers, de Europese bankencommissie Liikamen en een belangrijk rapport van de Amerikaanse Federal Insurance en Bank of England, zullen banken de volgende maatregelen moeten nemen:

1. meer écht eigen vermogen en veel lagere leverage
2. het 'ringfencen' van echt risicovolle activiteiten of zelfs splitsen van banken om ze beheersbaar te houden
3. Het aanspreken van de obligatiebezitters, voordat de belastingbetaler de portemonnee mag trekken
4. ontslag van het management
5. het opstellen van een 'living will' (nú al vaststellen hoe om te gaan met gezonde onderdelen als het misgaat)

Nu niet te vroeg juichen! Maar dat deed u al niet, u bent eraan gewend geraakt dat Europa of misschien moet ik zeggen, Europese politici voorzichtig opereren. Er is immers altijd een politiek thuisfront.

De hamvraag is: wie gaat de nú feitelijk failliete banken herkapitaliseren?

De Duitsers en Nederlanders hebben geen zin om deze rekening te betalen en draineren om die reden de introductie van een Europees Garantiesysteem.

En de kleine banken blijven onder lokaal toezicht. Niets mis mee, behalve dat kleine banken wél grote problemen kunnen veroorzaken (denk maar aan de Duitse Landesbanken en Spaanse Cajas).

En om u nog wat pessimistischer te maken. Een bankenunie biedt ook geen oplossing voor de teruglopende kredietvraag. Hoe laag de rente ook is, er worden geen kredieten verstrekt omdat het vertrouwen bij consumenten en ondernemers volledig weg is; en omdat er geen solvabele kredietnemers zijn en omdat nu iedereen juist bezig is te ‘deleveragen’.

Ik begon mijn lezing met Raadspensionaris de Wit, die de politieke opinie onderschatte en met de dood moest bekopen. In zijn tijd waren ‘burghers’ politiek zeer actief; er werden meer dan 2 miljoen pamfletten geschreven in 1672! Die gingen vaak over het ‘mismanagement’ van de regenten in de Republiek.

Europa, de euro, en de banken lijken even gered. Nu zijn de bankiers aan zet. Het is te hopen dat de huidige ‘regenten’ de burgers niet onderschatten.

Dank u wel voor uw aandacht.